С Т А Н О В И Щ Е

от доц. д-р Ивайло Асенов Цонков,

определен със Заповед № РД-09-32/02.04.2025 г.
на директора на Института за държавата и правото
при Българската академия на науките
за член на научното жури за публична защита на дисертационен труд
за придобиване на научна степен „Доктор на науките“
в област на висше образование: **3.Социални, стопански и правни науки,**
професионално направление: **3.6. Право,**
научна специалност **„Наказателно-процесуално право“**

Автор на дисертационния труд:
проф. д-р Гергана Маринова Маринова

Тема на дисертационния труд:
„ПРИНЦИПЪТ НА ВЪТРЕШНОТО УБЕЖДЕНИЕ
В БЪЛГАРСКИЯ НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС”

За член на научното жури съм определен със заповед РД-09-32/02.04.2025 г. на директора на Института за държавата и правото при Българската академия на науките. На първото заседание на журито бе решено да изготвя становище за посочения дисертационен труд. След запознаване с дисертационния труд, автореферата, публикациите на кандидата и другите представени в процедурата документи, стигнах до следните изводи:

1. **Данни за кандидата проф. д-р Гергана Маринова и за процедурата**

Гергана Маринова Маринова е завършила специалност „Право“ в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1999 г. През 2005 г. придобива ОНС „доктор“. От септември 2000 г. е научен сътрудник III степен в ИДП при БАН, като последователно е заемала всички нива на академичните длъжности, вкл. старши научен сътрудник II степен / доцент (от 2010 г.) и професор (от 2018 г. до момента). Преподава наказателно-процесуално право в Академията на МВР от 2001 г. – последователно като асистент, старши асистент, главен асистент, доцент (от 2010 г.) и професор (от 2018 г. до момента). Провеждала е специализации и научно-изследователска работа в Италия (Университет на Флоренция), Германия (Макс Планк институт), САЩ (Северозападен университет, Чикаго), Великобритания (Институт за авангардни правни изследвания, Лондонски университет). Участвала е в множество европейски научни проекти в периода от 2009 г. до момента.

Проф. Маринова участва в настоящата процедура с дисертационен труд „Принципът на вътрешното убеждение в българския наказателен процес“, който не повтаря нито темата, нито каквато и да било част от съдържанието на дисертационния труд „Мярката за неотклонение задържане под стража“, представен за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. С оглед на това следва да се приемат за ***изпълнени изискванията на чл. 12, ал. 5 от ЗРАСРБ.*** Рецензираният тук дисертационен труд е обсъден на разширено заседание на Секция „Наказателноправни науки“ при ИДП при БАН, проведено на 19.03.2025 г., като въз основа на получените изцяло положителни оценки дисертационният труд е насочен към публична защита пред научно жури.

Документите, представени в настоящата процедурата, установяват, че ***кандидатът проф. Гергана Маринова напълно покрива минималните***

национални изисквания за придобиване на научната степен „доктор на науките“.

2. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд на проф. Маринова е в ***обем* 213 *страници,*** *съдържа* ***154 бележки под линия*** и има класическа структура – състои се от ***заглавна страница; съдържание; увод; четири глави; заключение; библиография.*** Съдържанието на всяка от главите е структурирано чрез обособяването на отделни раздели, обозначени с арабски цифри. Библиографската справка включва ***общо 63 източника***. От тях 49 са на български език и 14 на английски език.

Актуалността, научната и практическата значимост на дисертационното изследване са обусловени от неговата тема. Принципът на вътрешното убеждение е основен принцип на наказателния процес, който пронизва цялата наказателна процедура, оказва изключително силно обуславящо въздействие върху нейната нормативна уредба, утвърждава метод за оценка на доказателствените материали, използван от всеки процесуален орган във всяко наказателно дело, а не на последно място - често представлява решаващ аргумент при тълкуване и изясняване на съдържанието на наказателно-процесуалните норми. Въпреки голямото си значение, въпросният принцип е бил коментиран у нас само като сравнително малка част от монография, в някои статии, както и в публикуваните учебни курсове и помагала по дисциплината „Наказателен процес“, но осезаемо липсва негово самостоятелно монографично изследване. Същевременно законовата му уредба е проблемна, а това генерира в правоприложната практика и в доктрината различни интерпретации за обхвата на принципа на вътрешното убеждение. Част от тези интерпретации влизат в конфликт с принципа на законността като водеща

характеристика на формалната страна на правовата държава; друга част пък водят до недопустимо смесване на принципа на вътрешното убеждение и принципа за независимост на държавните органи в наказателния процес. Ето защо задълбоченият, всестранен и детайлен анализ на същността и съдържанието на въпросния основен процесуален принцип, какъвто анализ проф. Маринова напълно успешно е осъществила в обсъждания дисертационен труд, **позволява на автора да направи важни теоретични обобщения, представляващи значителен и оригинален принос в наказателно-процесуалната наука,** а също така **да предложи обосновани и работещи решения на съществени научни и научноприложни проблеми.**

В **увода** е обоснована необходимостта от монографично изследване на принципа на вътрешното убеждение, а така също е коментирана и разяснена избраната структура на представения дисертационен труд.

Целта на **глава първа** е изясняване на същността на принципа на вътрешното убеждение. За да бъде постигната тази цел, логично се започва с разкриване на *генезиса на въпросния принцип*. Чрез задълбочен историко-правен анализ е доказана появата му по време на Френската революция като метод за оценка на доказателствата, който е алтернатива на друг, господствал в продължение на няколко века преди това, метод – т.н. теория (система) на формалните (легалните) доказателства. Проследява се *утвърждаването на новия метод в континентална Европа, вкл. в България след Освобождението*. Проведен е *критичен анализ на правната уредба в НПК от 1974 г. (отм.)*, когато са променени не само наименованието, но и съдържанието на принципа. В § 3 убедително е аргументирано какви следва да бъдат *същността и съдържанието на обсъждания принцип* и подробно е анализирана всяка от *същностните характеристики на оценката* на

доказателствените материали. На основата на достигнатото разбиране, че принципът на вътрешното убеждение установява само метод за оценка на доказателствените материали, а не представлява (нито създава) доказателствен стандарт, в последният § 4 е обосновано, че той се отнася *до всички държавни органи в наказателния процес, а не само до съда* (както е било при възникването му). Доказано е, че *възможността да се дават задължителни указания от един на друг държавен орган в наказателния процес следва да се тълкува ограничително* – такива указания не бива да засягат свободната (по вътрешно убеждение) оценка на доказателствения материал от органа, към когото са адресирани задължителните указания.

В **глава втора** са разграничени *трите вида оценка на доказателствените материали* – за допустимост, за достоверност и за достатъчност. Всеки от тях е задълбочено анализиран в самостоятелен раздел от тази глава. Основният акцент е върху *оценката за допустимост* и това е напълно оправдано, доколкото във връзка с нея се откриват в по-висока степен непоследователност и непълноти в правната регламентация, които водят и до различни проблеми в правоприложната практика. Разграничени са *два аспекта на допустимостта – относимост* (която се оценява само при доказателствата) и *законност* (която се оценява както при доказателствата, така и при доказателствените средства). Убедително е обосновано е, че оценката за законност е правна оценка, а не оценка по вътрешно убеждение. От ракурса на законността изследването разбираемо се фокусира върху законовите основания (изрично регламентирани в НПК) за недопускане (респ. изключване) на доказателствени материали в наказателното производство. Изградена е оригинална класификация на тези основания, като те са обособени в три групи - според ценностите, които законодателят защитава чрез регламентирането на съответното основание. Внимателно и задълбочено са анализирани основанията във всяка от тези

групи, като в резултат се констатират дефицити на правната уредба и се правят рационални и обосновани предложения за изменение или допълнение на проблемните разпоредби на НПК (по-конкретно те ще бъдат посочени в следващия раздел на становището). Според проф. Маринова *оценката за достоверност* се свързва както с доказателствата (и преди всичко с тях), така и с доказателствените средства. Тази оценка е изцяло в обхвата на вътрешното убеждение. Подкрепя се разбирането, че при оценката за достоверност доминират обективните по своя характер правила и закони на формалната логика, но наред с това авторът аргументирано доказва, че влияние могат да имат и личностни установки (съзнателни и/или подсъзнателни) на субекта, който прави оценката. Третият вид оценка – *оценката за достатъчност* – се свързва със съвкупността от доказателствата. При нея принципът на вътрешното убеждение има широко приложение, но с някои изключения (при които по същество става дума за ограничена доказателствена сила на отделни доказателствени материали). Подробно е изследвано всяко от тези изключения, като убедително е обосновано, че те са пропорционални и преследват легитимни цели, т.е. напълно оправдани са в една демократична наказателна процедура.

Анализът в **глава трета** изяснява понятието „доказателствен стандарт“, което е широко използвано в други държави и в практиката на наднационални съдилища. У нас словосъчетанието също се използва, но без да има ясно съдържание, установено от нормативен акт или от доктрината. Обсъжданият дисертационен труд създава стабилна основа за постигане на научен консенсус относно точната същност и съдържание на това понятие. Диференцирани са и внимателно са изследвани реално съществуващите в българския НПК различни изисквания за степен на увереност на ръководно-решаващия орган при упражняване на различни негови правомощия – които законови изисквания по същество създават отделни доказателствени

стандарти. Показано е как липсата на ясно разбиране у законодателя за „доказателствен стандарт“ обуславя терминологична непоследователност и дори вътрешна противоречивост в актуалната законова уредба. Доказана е обективната необходимост от съществуване на различни доказателствени стандарти във всяка съвременна наказателна процедура, която по подразбиране трябва да бъде едновременно и справедлива, и ефективна.

В **глава четвърта** се изследва връзката между вътрешното убеждение и неговото обективиране в мотивите на съдебните актове по съществото на производството – присъдите, респ. решенията на първата, въззивната и касационната инстанции. Направен е критичен анализ на практиката на касационната инстанция, която през призмата на проверка за спазване на принципите, регламентирани в чл. 13 и 14 НПК, по същество въвежда непредвидени в НПК касационни основания - непълнота на доказателствата и необоснованост на контролирания акт. Обособени са и задълбочено са изяснени два основни аспекта, в които се проявява значението на мотивите на съдебния акт – за субектите на процеса и за обществото като цяло. Също така е направен анализ на мотивите като вид юридически текст и са формулирани конкретни и полезни препоръки за изготвяне на разбираеми (точни, ясни и кратки), но същевременно убедителни мотиви.

В **заключението** са обобщени и систематизирано представени основните тези, изводи и предложения от дисертационното изследване.

3. Оценка на научните и научно-приложните приноси в дисертацията

В направената току-що обща характеристика вече се открояват многобройни приносни моменти във всяка една от главите на дисертационния труд. Въпреки това

считам за нужно изрично да подчертая и някои други приноси на проф. Маринова, които са особено съществени за развитието на наказателно-процесуалната теория, законодателството и правоприложната практика. При това предварително правя уточнението, че традиционният обем на становище, представено в процедура като настоящата, в случая изключва възможността за изчерпателност на изброяването.

Специално внимание заслужава възприетият научен подход при изследването. Той притежава две основни характеристики, които са изключително значими заради спецификата на принципа на вътрешното убеждение.

На първо място, акцентът е преместен **от убеждението *(****като постигната психическа установка на индивида по определен въпрос; като субективна увереност, детерминираща волята и поведението на субекта)* **върху оценката** на доказателствения материал (*като мисловна дейност, протичаща върху основата на общопризнати логически закони и правила и поради това подлежаща на проверка; дейност, представляваща необходимо, но не достатъчно, условие за формиране на убеждение).* Утвърденото от десетилетия представяне на обсъждания принцип като единство от обективна и субективна страна предразполагаше към разпростиране на убеждението („субективната страна“ – а оттук и на принципа) върху всякакви тълкувания и решения на процесуалните органи. Подходът на проф. Маринова връща принципа към изначалната му роля – само на метод за оценка на доказателствения материал. В съответствие с това е направено и *напълно уместно предложение за промяна на чл. 14 НПК*. От друга страна, възприетият научен подход *прави лесно обясними различните доказателствени стандарти в процеса.* Т.н. „субективна страна“ на вътрешното убеждение (т.е. *твърда, непоколебима увереност и готовност да се действа в съответствие с нея*) трудно се съгласуваше с по-ниските стандарти на доказване – които не само обективно съществуват в НПК, но дори преобладават (обуславят повечето решения на процесуалните органи).

И на второ място, възприетият подход се отличава със своя **реализъм, с освободеност от различни идеологеми.** Нещата се изследват такива, каквито са в действителност, а не се премълчава или изопачава реалността в името на някакви обявени за „висши“ ценности. Това позволява процесуалните органи да се разглеждат не като идеализирани субекти, а като реални хора, чиито мисловни и психически процеси не са абсолютно изолирани от въздействието на такива общоизвестни феномени като интуицията, впечатленията от поведението на страните и свидетелите, както и други осъзнати и неосъзнати фактори. По този начин проф. Маринова трасира пътя за отчитане на въпросните субективни фактори – поне при оценката за достоверност на доказателствените материали.

Тъкмо описаният нов подход позволява на проф. Маринова да стигне до **редица теоретични обобщения, тези и предложения с приносен характер,** които винаги са **солидно обосновани с рационални аргументи** и имат (както и по-горе вече посочих) **съществено значение** не само за **наказателно-процесуалната наука,** но също така за **законодателството** и за **правоприложната практика.**

Измежду тях следва изрично да се подчертае, че за пръв път у нас се прави задълбочено изследване на същността и съдържанието на едно нужно и полезно понятие - **„стандарт на доказване“,** предлага се ясна негова дефиниция, а също така подробно се анализират специфичните стандарти на доказване при вземане на различните решения в българския наказателен процес (с. 145-151)

Формулирани са нови - съществени и много силни - аргументи към вече съществуващата критика на чл. 234, ал. 8 (с. 107-110). Аз продължавам да съм убеден, че обвързването на *годността* на доказателствените материали с произволен процедурен срок е *процесуален формализъм*, *несъвместим с вътрешното убеждение като метод за оценка на доказателствата*, *с потенциал*

да създаде риск за разкриване на истината по делото. Но с новите теоретични и емпирични аргументи в дисертацията *(особено тези, установяващи обективната невъзможност да се достигне декларираната легитимна цел на обсъжданата разпоредба)* става още по-ясно, че ал. 8 на чл. 234 НПК представлява необмислено и ненужно законодателно творение.

Обосновани (и според мен напълно уместни) са **и други предложения *de lege ferenda,*** например:

- да бъде отменено изискването за *последващото одобрение* на протокола от действие по разследване, извършено при неотложност, тъй като това законово решение е концептуално погрешно и практически излишно (с. 84-88);
- да бъде законодателно регламентирано изискване за предварително съдебно разрешение *и при оглед на жилище* (с. 89-90)
- да се въведе законова забрана за разпит на *преводач* относно обстоятелства, станали му известни *при превода между повереник и доверителя му* (с. 93);
- да се регламентира *защита на тайната на изповедта*, респ. за се *въведе свидетелски имунитет за свещенослужители* по отношение да получена от тях изповед (с. 94-95);
- да се промени чл. 244, ал. 1, т. 3 НПК, за да се елиминират случаите на ненужно спиране на наказателното производство поради невъзможност за разпит на единствен свидетел очевидец (с. 111-113);
- чрез законодателна намеса *да се преодолее противоречието между „фактическото и юридическото“ в касационното производство* – т.е. *фактическото* извършваните от касационната инстанция на оценка на доказателствените материали и произнасяне по тяхната пълнота и по обосноваността на контролирания акт *без за това да има юридически (касационни) основания* (с. 176-187).

Накрая бих искал да споделя отличното впечатление, което прави *логичната и последователна структура* на изследването, при която в 4 глави е обособен анализът на самостоятелни, но тясно свързани проблеми, като *крайният резултат е многоаспектно и задълбочено изясняване* на темата за принципа на вътрешното убеждение в българския наказателен процес. Към това следва да бъде добавена съществената роля на *езика на изложението*, който е юридически прецизен, а същевременно точен, ясен и понятен. Научната дискусия се води с задълбочено, с убедителни аргументи, като *разногласията с други автори се обосновават коректно и с колегиално уважение*. Заради всички тези свои достойнства *дисертацията се чете не просто с научен интерес, а също с лекота и удоволствие.*

4. Оценка на научните и научно-приложните приноси в другите публикации, представени в процедурата

Проф. Маринова е представила в процедурата, наред с обсъдената дисертация, още 10 публикации – 7 статии и 3 студии. Сред тях е възможно условно обособяване на три групи.

4.1. Публикации, който анализират стандарти в наднационални актове, задължителни за Република България по чл. 5, ал. 4 от Конституцията, респ. поради членството в Европейския съюз. По подразбиране анализът обхваща и прецедентната практика на ЕСПЧ и СЕС. В тази група попадат:

Една студия: ***По някои въпроси на привличането на обвиняем в българския наказателен процес*. – Правна мисъл, 2023, бр. 2.**

Три статии:

Решението на Съда на ЕС по дело C-282/20 и разпоредителното заседание по българския НПК. **- De jure, 2022, бр. 2,** https://journals.uni-vt.bg/dejure/bul/vol13/iss2/3.

Предизвикателства пред наказателнопроцесуалното законодателство при въвеждане на изискванията на директивите на Европейския парламент и на Съвета на ЕС. **– В: 10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството. С.: Издателство на Нов български университет, 2018, с. 398-404.** (http://ebox.nbu.bg/bgineu/)

Общи минимални стандарти в ЕС относно процесуалните права на заподозрените лица и обвиняемите. **– В: Европейски перспективи за развитие на наказателното законодателство. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014, с. 307-318.**

Основните научни приноси на публикациите от тази група се изразяват в изясняване на важни стандарти на справедливия съдебен процес, произтичащи от правото на КЗПЧОС и правото на ЕС, респ. от тълкуванията на съответното право в практиката на ЕСПЧ и СЕС. Такива са например гаранциите на чл. 6 КЗПЧОС, в съответствие с които следва да се осигурят определени права още от началния момент на формулиране на наказателно обвинение по смисъла на Конвенцията; недопустимостта чрез формални процесуални срокове фактически да бъде лишен подсъдимия от правото да разбере фактическите и/или правните основания на обвинението срещу него при неяснота или непълнота на обвинителния акт; идентифициране на източниците на затруднения и грешки при транспониране на директивите на ЕС; изясняване изискванията на правото на ЕС за осигуряване на устен и писмен превод в наказателното производство; и др. Върху основата на така проведения анализ се установява степента на съответствие с въпросните стандарти на националната уредба на българския наказателен процес. Крайният резултат от

изследванията в посочените публикации са конкретни и обосновани предложения *de lege ferenda*, чрез които да се преодолеят констатираните противоречия, неясноти или непълноти в националната нормативна уредба.

4.2. Публикации, които изразяват трайния интерес на проф. Маринова към диференцираните наказателни процедури. В тази група се включват три статии:

***По някои въпроси на съкратеното съдебно следствие*. - De jure, 2016, бр. 1, с. 26-31.**

***Наказателната заповед.* – В: Наказателното правораздаване – традиции и перспективи. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, с. 128 – 135.**

***Диференциация на наказателната процедура – традиции и перспективи.* – В: Наказателното законодателство – традиции и перспективи. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2016, с. 370-380.**

Проф. Маринова е измежду неголемия брой автори, които ясно осъзнават голямото практическо значение на диференцираните наказателни процедури – на практика всяка година около 50 % от наказателните производства се развиват по някоя от опростените процедури на Част пета от НПК (преди всичко особените правила по глави 27, 28 и 29). Поради това всяко наистина задълбочено и наистина научно изследване по тези теми е обречено да представлява принос в теорията и/или в практиката. По-конкретно основните научни приноси в рецензираните 3 статии се изразяват в подробно аргументирано становище по често повдигания въпрос за съответствие на споразумението и съкратеното съдебно следствие с основния принцип за разкриване на обективната истина; анализиране на неизследвани и недостатъчно ясни аспекти на предварителното изслушване при съкратеното съдебно следствие; сравнително-правно изследване на наказателната заповед и обосноваване на възможността за въвеждане на тази диференцирана процедура в

НПК; и др. Когато решението на анализирания проблем изисква реакция на законодателя, са направени уместни и обосновани предложения за промени в НПК.

4.3. Публикации, които доказват широките познания и интереси на проф. Маринова по различни наказателно-процесуални теми. Тук попадат 2 студии:

***Изключения от основните принципи на българския наказателен процес.* – Научни трудове на Института за държавата и правото, том XX, 2021, С: ИДП-БАН с. 43-75.**

***Отстраняване на очевидни фактически грешки в обвинителния акт.* – В: Научни трудове на Института за държавата и правото, том XVIII, 2019, с. 150 - 172.**

И една статия: ***Особености на специалните разузнавателни средства като способ на доказване в българския наказателен процес.* - De jure, 2021, бр. 2**, https://journals.uni-vt.bg/dejure/bul/vol12/iss2/12

Научните приноси в тази група публикации са обусловени от темите, изследвани от проф. Маринова. Става дума за комплицирани въпроси на наказателния процес, които пораждат научни дискусии и противоречива практика. Основните научни приноси по-конкретно са: нов ракурс към фундамента на наказателния процес (*основните принципи*) – комплексно изследване на „пролуките“ във фундамента (*изключенията* от системата основни процесуални принципи) и очертаване на концептуалните основания за съществуване на такива „пролуки“; изясняване на същността на нововъведението в НПК от 2017 г., наречено от законодателя „очевидни фактически грешки в обвинителния акт“, и аргументиране на необходимостта от въвеждане на по-рационален подход при отстраняване на тези грешки; систематизиране и изясняване на съществените различия между специалните разузнавателни средства и всички други способи за доказване, предвидени в НПК.

5. Оценка на автореферата

Представеният автореферат следва традиционната структура, като съдържа четири части: (I) Обща характеристика на дисертационния труд; (II) Съдържание на дисертационния труд; (III) Публикации по темата на дисертацията и (IV) Справка за приносите на дисертационния труд.

Авторефератът пълно, точно и обективно отразява както структурата на дисертационния труд, така и неговото съдържание, вкл. основните тези на автора, съответстващите им аргументационни линии, най-важните изводи и предложения.

Посочените приноси на дисертационния труд са реални и са представени коректно, като – в съответствие с оценката ми в раздели 2 и 3 на това становище – считам, че в този случай проф. Маринова е проявила излишна скромност.

6. Заключение

В съответствие с изложените съображения, намирам, че **представеният от проф. д-р Гергана Маринова Маринова дисертационен труд на тема „Принципът на вътрешното убеждение в българския наказателен процес“ съдържа значими теоретични обобщения и решения на големи научни и научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката. Дисертационният труд отговаря на всички материално-правни изисквания по чл. 12, ал. 4 ЗРАСРБ за придобиване на научната степен „доктор на науките“.** Ето защо, с дълбоко вътрешно убеждение, **предлагам на почитаемото научно жури да присъди на проф. д-р Гергана Маринова Маринова научната степен „доктор на науките“** в професионално направление: **3.6. Право** (научна специалност **„Наказателно-процесуално право“**).

Член на научното жури:

Доц. д-р Ивайло Цонков